

kontinuitet i novo

Jedna umetnička tendencija, koju zbog same njene suštine nije moguće definirati terminima prijašnjih škola i pokreta, zacijelo nije fenomen koji bi se mogao ignorirati. (Ta je stvar uvijek dvosmislena). Još se rjeđe može naći umetnička tendencija za koju se bilo tko osjeća ovlašten definirati je po formuli, koju mu se najviše sviđa i uklopiti je u onaj tok misli koji mu najviše odgovara. Takav je slučaj i s „novom umjetničkom koncepcijom“. Možda neoplastičari, konstruktivisti, dadaisti i nadrealisti ne griješe sasvim što žele sebi pripisati očitost nad njom, ali sigurno jako griješe kad tu novu koncepciju hoće tek djelomično shvatiti. A kako su poluistina, zacijelo, gore od posveistina, zacijelo, zabuda, razjašnjenje je nužno da bi se uklonila konfuzija koja je uvijek tako štetna na području umjetnosti.

Kad je Mondrian došao do svoje apstraktne strukturalne kompozicije analitičkim procesom, polazeći od objektivno realnih oblika (drveta ili katedrale) što nam danas izgleda naivnim, počelo je razlaganje koje je krupnim koracima preko Dade i nadrealizma — uprkos nekim zasebnostima ovih pokreta — dovelo do potpunog oslobođenja umjetnosti od svih prijašnjih ograničenja ili, drugim riječima, od potrebe da bude dekorativna, da nešto evocira ili nešto predstavlja. Započevši smatrati umjetničko djelo objektom po sebi i u sebi autonomnim, on samim tim negira njegovu funkciju predstavljanja; a proglašujući umjetničko djelo konkretnim objektom on dokida i naskrinkava i teze onih koji su, premda inspiraciju najčešće njemu duguju, skloni sliku ili skulpturu smatrati poljem na kojem se konkretiziraju preformulirane ideje. On negira valjanost starom shvaćanju „umjetničke fikcije“, osuđuje čak i njene zakone i na koncu postupa bez sklanjivanja. Prosede postaje cilj sam za sebe.

Mondrian je zato što je prihvatio tu poziciju nepravedno optužen za formalizam. Ali kad i ne bi činjenica da je stvorio estetičku teoriju dostajala da opovrgne ove optužbe, bilo bi lako utvrditi da je formalizam plod zablude pameti koja se, u želji da upotrebu sredstava učini spo-

sobnom doseći smjerane ili latentne ciljeve, bolesno zanosi samim sredstvima. A takvog nečeg nema u Mondrianu, jer za njega sredstva koincidiraju sa ciljem, a postupak se bez skrivanja poklapa sa potvrdom mogućnosti takvog otvorenog i neprikrivenog postupanja.

Budućnost će pokazati takodjer da će mnogi predstavnici postneoplasticizma u opadanju, ne dopirući do pravih značenja Mondrianovog stava, nastaviti s upuštanjem u igru, ali sada već bez ikakve osnove, ili će, postavljajući svjesni nakon neponovljive Mondrianove potvrde da je takva igra isprazna ako nije u stanju da ostane sama sebi svrhom, učiniti sve što im bude moguće da izmisle ili od drugih duhovnih disciplina preuzmu novu problematiku, da bi opravdali upotrebu „istraživačkih“ sredstava koja će u najboljem slučaju riješiti probleme što nemaju ništa zajedničko s umjetnošću. A još češće ove metode ispitivanja pokazat će se neadekvatnima i za svrhu koja im je postavljena. (Ma kako zanimljivi bili problemi topologije ne će nam nikad pribaviti više od parcijalnih obavještenja o onome što je duh osvojio, a kad budu jednom problemi postavljene trebati će mnogo više nego uljena slika da ih se riješi. Gestalt-teorija takodjer nije kadra u kreativnoj fazi stvoriti išta više od estetizirajućih monstruoznosti, jer joj nedostaje svaki pojam vremena.) Tako ti predstavnici postneoplasticizma nastavljaju u svom intelektualnom onanizmu izražavati jedino otužno blebetanje jedikovalaca za izmućenim pseudorealnošću. Jedino se tema promijenila.

Mondrian je, dakle, pokrenuo dinamičnu dijalektiku — čiji je razvoj omogućen doprinosima i kontradiktornih iskustava — koja danas dovodi do toga da se afirmira mogućnost one forme umjetnosti koja je reducirana na čistu semantičnost svoga jezika, a kako su najavangardnije pozicije one koje u umjetnosti važe, onda je to i jedina moguća forma umjetnosti.

Ako su vraćanja unatrag od sumnjive korisnosti — revizije kad su i korisne nužno su ograničene na konceptualni stupanj,

jer kreativna umjetnost nema potrebu za alibijima ili dokazima — produženo stajanje na dosegnutim pozicijama bez sumnje je štetno. I tako dok se De Stijl u grafičkim umjetnostima toliko srozao da hoće plastički, estetiizirati matematičke formule, Dada se izdiže kao violentna reakcija na svaki formalni akademizam i potvrđuje u umjetnosti legitimnost geste intelektualnog revolta. Ako je s jedne strane čin kojim se odlučuje da obični predmeti ili njihove slike ne mogu biti postavljene u prostor ili povezane s drugim predmetima na neobičan način dovoljan da revolucionira pravila tradicionalne estetike, u drugu ruku on otvara nove horizonte i otkriva nove probleme. Čin lomljenja stakla, drugim riječima, preludij je i prethodni Pollockovom gestu. Čak i ona kretanja misli čija trajnost nije plodna tek toliko što sadrže u svojoj poruci klicu razvoja koji će dovesti do njihovih posthumnih priznanja i konačnog vrednovanja.

Nadrealizam je potekao iz Dade, hranio se njenom žudnjom za slobodom, koristio otkrića metafizičkih mogućnosti i područja psihičkih istraživanja, pa premda nije stvorio nikakvu estetsku teoriju ex novo (plastični valeri nadrealističkog slikarstva jedna su od njena renesanse, a prostor je uvijek tridimensionalan čak i onda kada se ova umjetnost zove apstraktna), on ističe pravovaljivost psihičkog automatizma zbog tehničke nužnosti i povratka Dadi, ili barem podržava automatički aspekt potpune geste. Ispravič jednom vlastitu posebnu problematiku, ustalom latentnu u svim razvojem historije umjetnosti, ali preuzetu s novim duhom prođubljenog ispitivanja, ostalo je od nadrealističkog iskustva oslobođenog svih ideoloških i literarnih nadgradnji, pozitivno usvajanje ljudskih uvjeta koji se nikad ne mogu a priori definirati, ali koji su uvijek bili materijal umjetnosti. I usvajanje plodova i posljedica koje su često neprihvatljive za same nadrealističke pozicije. Ali za taj rezultat barem se može reći da je zasigurno suprotan apstraktnom i sterilnom dogmatizmu epigona neoplasticizma.

Wols nije učinio ništa više nego što je otvorio put armiji imitatora koji, međutim, nisu bili ništa manje valjani nego on, ako se riječ valjanost može upotrijebiti u svrhu da opiše pomodnu tendenciju koja je proizišla iz makabrnog ukusa za sve što je u ljudskoj sudbini patološki i materijalno trulo. Fautrieru možemo priznati barem rafiniranu eleganciju, dok Pollock, u lucidnom bijesu svoje drame, izvlači tačnu sintezu iz razvoja tog iskustva i napuštajući opterećenost metafizičkih lukubracija, ističe da je automatička fizička kretanja posljednja istina. Tako on stiče do paroksizmickog i skoro okrutnog kraja ekscitiranog romantizma i vršeci posljednji čin rituala, koji ga je trebao osloboditi metafizičkih kompleksa, zatvara povratku umjetnosti predstavljanja ili interpretiranja subjektivnog fenomena, i dostiže ideal konkretnog slikarstva. U stvari s Pollockom djelo prestaje biti domenom istraživanja, a na protiv postaje objektom njegova gnjeva.

Gestakularni konkretizam predstavlja zajedno s Mondrianom i Dadom argument povezanosti i lančanosti u dijalektičkom razlaganju što je nadrealizmom bilo prekinuto, ali je i ovaj posljednji bio pripremanje i nužna premisa toga razlaganja. Mondrian je otvorio mogućnost, Dada, nadrealizam i Pollock bili su nužni da bi se ona mogla razviti. To je bila mogućnost umjetnosti u kojoj je semantički značaj jezika garancija i ravnolijskog razvoja same umjetnosti i ujedno protiv vraćanja unatrag i kontradiktornih traženja. Taj značaj je garancija i koherentnijeg prijanja uz kulturnu realnost našeg vremena. Ta umjetnost, neprestano aktivna, ali s takvom potencijalnošću da se rapidno, konstantno i trenutno trošila, kadra je stvarati dijaloge koji su daleko od intimističkih monologa i koji su uspostavili vrijednosti izvan granica kratkovidnog subjektivizma. To je nadalje umjetnost u kojoj je precizno i esencijalno djelo klica duhovnog osvajanja i u kojoj njegova funkcija informacije nije istisnuta smiješnom težnjom ka vječitoj dekorativnoj egzistenciji.

Potreba za apsolutnim, koja nas potiče novim temama, također nam prijeti da se koristimo sredstvima što se smatraju svojstvenim slikarskom jezikom. Budući da nas ne zanima izražavanje subjektivnih reakcija na činjenice i osjećaja, i budući da želimo da nam govor bude neprekidan i potpun, isključujemo ona lingvistička sredstva (kompoziciju i boju) koja su dovoljna jedino za ograničen govor, za metafore i parabole i koja se ukazuju proizvodnjama kad se uzme u obzir da u stvarnom zahtjevu za izborom, svojom raznolikosti, predstavljaju i lažan i nebitan problem u razvoju umjetnosti.

Jedini mogući kompozicioni kriterij u našim djelima bit će odbijanje svakog biranja heterogenih elemenata. A određeni, konačni elementi, postavljeni u određeni i konačan prostor, momentano će odrediti razradu do te mjere da će joj nepovratno oduzeti svaku mogućnost daljnijeg razvijanja, koje nije na čisto sto grafičkom ili samo metaforički spiritualnom planu evolucije forme u istom ograničenom prostoru. To je izbor koji možda nije drugo od dokaz o ispravnosti činjenice da je osoba koja ga vrši zadovoljna njime. Ali to je jedini kriterij koji putem posjedovanja jedne elementarne suštine, linije, neograničeno ponovljivog ritma, monohrone površine, biva nužan da bi se samom djelu dala beskonačnost i koji će izdržati spregu vremena, što je opet jedino pojmivlja dimenzija, mjera i opravdanje naše duhovne egzistencije.

Sa italijanskog preveo: Matko MESTROVIĆ

U Gradskoj galeriji suvremene umjetnosti u Zagrebu otvorena je 8. VIII izložba radova 27 avangardističkih umjetnika iz raznih zemalja pod nazivom „Nove tendencije“. Izlagači iz Austrije, Brazila, Francuske, Islanda, Jugoslavije, Zapadne Njemačke i Švajcarske uglavnom su mladi ljudi, pretežno rođeni između 1930. i 1940. godine.

U ovom broju pored reprodukcije nekolicine autora sa ove izložbe, i kraćeg eseja M. Mestrovica, objavljujemo i članak, jednog od izlagača, Enrica Castellani, „Kontinuitet i novo“. Baš zato što su izvesne teze u ovom tekstu diskutabilne, vjerujemo da će on pobuditi tako neodoljive razgovore o nekim problemima likovne umjetnosti danas.

LETO 61.

I „DAVNI DANI“ OPET. — Prve mirisne i prozračne majske noći. Po ne znam koji put prihvatam se „Davnih dana“ Križelnjih, na preskok i bez reda pročitavam mladalačkom rukom datirane marginalije, prepoznajem obeležena mesta. I kao pri svakom novom čitanju: gusto vezivo lirskih asocijacija i temperamentalnih obraćunavanja u izmjenjenoj se javlja rasveti, sa novim naznačavanjima i implikacijama. Ova davna knjiga iz Križelnjih mladih dana čini mi se najvažnijom a svakako najdražom u njegovom imponentnom životnom opusu. Sadržaj ona u sebi raspon moćne Križelnje individualnosti, zastupa sva njegova stvaralačka i intelektualna opredjeljenja, načine; buduće teme i dejstvene planove, reprezentuje njegove mnogostruke talente. Raskošni kolaž intimnih zabeležaka, lirsko-polemikih reagovanja na krvavu realnost ratne pometenosti, persifloriranih društveno-umetničkih hronika, lirskih zapisa, dramskih i noveleksičkih projekata, političkih govora, jednom rečju uzbuđujuća drama duha na liniji odlučne i beskompromisne negacije svega što sputava i dezavuuše slobodnu ljudsku misao, svega što se suprotstavlja čovekovom oslobađanju od nedostojnih uslova života.

U zburkanom i kataliziranim odvijanju ove epohe, kad čin stvaranja u perspektivi „celokupnih dela“ mora da poseduje inherentnu meru visoke moralne

odgovornosti, zahteva svesti i svesti, knjige dnevnik, marginalija i svojevršnih hronika, poput „Davnih dana“, kvalifikuju se ne samo kao dragocena svedočanstva jednog segmenta savremene istorije, već i kao nezaobilazni literarni i stvaralački punktovi, „knjige koje nemaju razloga da se zatvore“, u kojima je prolegomena za buduća dela sama suština dela. (Jedna od mnogih dodirnih ravni Miroslava Križelnja i Marka Ristića, Razviti).

Izenada mi se pogled zaustavio na lirskoj meditaciji neslućne, vrhunarske blagosti, autentičnoj križelnjskoj odbrani lepo te u svim prajšnjih estetičkih kodifikovanja. Prepisujem na ovom mestu redove zabeležene 24. 10. 1917. (kantilena kao opomena): „Kada bi ljudi imali pojma, koliko je lepote proteklo u zaborav? Kao rijeke što teku, tako teku lepote noćima i danima i stoljećima, natapajući pustinje duha kao vrelo sahariski pijesak i ne treba se uzrujavati: da je mogla, lepota bi se već davno bila zaustavila od groze nad stvarnošću, ali ne može. Ima da teče. To su zakoni. Nikada još do dana današnjega, nije toplota ljudske pameti pala tako nisko ispod ništice, da bi se vodopadi lepote bili sledili. Postoje zodijski i obratnice kad pamet zapadne od vremena na vrijeme duboko ispod horizonta, ali poslije ne čini uvijek se isto tako pravilno

javila na istočnom nebu svitanje. Još je tmina listopadska, ali se već pale prve svijeće budjenja, a nad oblacima, iznad maksimirske šume, javljaju se prve svetiljke svitanja. Kao violine. Sasvim tiho.“

Te prve sveće budjenja tek bejahu zameci nezadrživog požara revolucije što se razgoreo ovim koordinatama a čiji je video viti zagovornik i sudeonik celokupnim svojim delom bio Miroslav Križelnja.

U Zagrebu Petnaesti majski festival studenata Jugoslavije. Na festivalsku diskusiju tribinu odlazimo iz Beograda Raša Popov i ja. Putujem dan ranije da bih video pobeđu Crvene zvezde nad Dinamom. U prijatnoj predvećernjoj šetnji, na povratku sa Maksimira, ne uspevam do voljno da sagledam prave razloge ogorčenosti sarajevskog pesnika Ljubomira Cvijetića na ondašnje književne (ne) prilike, i tako zajedno propuštamo priliku da uživamo u sunce preplavljenim bulevarima jer nas je već sutradan probudila sipka jesenja kišica koja nije prestajala puni tri dana, do kraja našeg boravka u Zagrebu.

Na otvaranju diskusione tribine, u ugodnoj dvorani modernog sagrađenog Studentskog centra, sem gostiju i organizatora — nijednog zainteresovanog sa strane, premda je sastanak najavljen u zvaničnom programu. Uz prvu temu „Etički raspon romana o NOB-u“ pročitan je esej Ivana Salečića, stalnim korišćenjem hajdegerovskih kategorija i neprevrednih nemačkih citata veoma otežanog auditivnog pristupa,

pa, u čemu nam je slabo pomogla prethodna napomena predsvajajuć da se radi o „okorelom hajdegerovcu“. Naravno da nije bilo potrebno mnogo vremena da bi se povodi za živu diskusiju našli i van okvira referatškog sugestija, a prvi najkomunikativniji je podstrek za razmatranja bila je netom izišla trilogija Dobrice Cosića „Deobe“. Iz moje otvorene beležnice celo vreme razgovora mi bude oči i nameće se ova misao koju sam zabeležio posle prve lektire „Deoba“, o junaci-hova definitivna pozicija s one strane prirodnih premisa u kolektivnoj propasti sugerira visoku odmazdu nedosegnete ljudske svesti i prepuštanju obmana u ime fiktivnih humanih delanja. Ako bi se ovom sastanku morala priznati izvesna mera razločnosti, za sutrašnj bi to bio već veliki znak pitanja. Naime, tema drugog skupa bilo je pesništvo stvaralaštvo najmlađe generacije. Započeto je uglavnom provizorno, bez ikakvog referiranja, inače najavljenog, a u daljem toku nismo bili nimalo srećnije ruke. Već na samom početku mogli smo konstatovati prilično nemilju činjenicu da se o poeziji najmlađih pesnika zna veoma malo izvan granica dotičnog atara. Kakva korist od proširenog i vrlo interesantnog izlaganja Raše Popova o Brani Petroviću, kad sem mene u dvorani gotovo niko nije čuo pre toga za njegove pesme! Onda smo, da bi se stvar bar donekle izvadila, prešli na sažetu informativna izlaganja o pojavama iz vlastitog centra, pri čemu smo saznali od svojih zgre-

bačkih kolega da zagrebački mladi pesnici inkliniraju ka intelektualnoj poeziji, za razliku od dosadašnje jugoslovenske poetske tradicije, što je veoma lepo sa njihove strane.

Prijatno i ne malo iznenađenje predstavljala je za mene izložba slika mladog Splitanina Vinka Bavečevića (prvi put čuh tada za njega), serija minijatura radjenih tuš-dekstrinom, u nanovo izbornom nadrealističkom prepuštanju neredu imaginativnog. Još nekoliko uzbuđenja na izložbi „Slikarstvo-skulptura 61.“ uz nimalo predvidljivo razočaranje u susretu sa nekoliko radova Miljenka Staničića.

Iako nas prati loše vreme, Raša i ja lutamo lepim gradom Zagrebom, zavirujemo svuda pomalo i vodimo razgovore na lukičevske teme od jutra — do zore: dve noći nas je zatala siva jutarnja svetlost još uvek u žilovoj polemici, sa čebadima do grla. Jedne večeri smo navratili u Klub književnika, naletimo tamo na Vladana Desnicu koga je Raša upoznao jednom ranijom prilikom i — četiri časa prohujaše kao tren! Sledeće večer do odlaska, Raša je morao da ostane dan duže zbog nekog intervjua, proveo sam u šetnji gradom sa zagrebačkim mladim pesnikom Dubravkom Horvatićem čiju zbirku, u pišeovom izdanju, nisam mogao naći u Beogradu. Usput smo svratili u jednu antikvarnicu u kojoj kupih nekoliko dugo-prizeljkivanih Križelnjih knjiga i — taman sam imao novaca da se u Beograd vratim drugom klamom.

Na knućnim vratima me radosno dočekuje pismo Miroslava

Egerića koji je na odsluženju vojno roka. „Dobio sam „Stu dent“ i hvala Ti što si ipak nešto izvuкао iz dnevnika. Krivo mi je što mi se nisi odmah javio. Ve rovatno si imao ozbiljnije razloge, jer znam obično si se javljao na vreme. Kako si, inače? Pišeš li za „Delo“? Nažalost još uvek nisam u situaciji da sam sednem ozbiljnije. Poslao sam jedino „Poljima“ esej o „Deobama“. I to „na mraz“ i sa svim rizikom takvog pisanja. Ali utešna je činjenica... Vlado, znaš kako sam se stvarno osećao tamošnjeg društva, haotičnih „Vidika“, svih vas da skoro osećam fizički bol... Miroslav? Znači, mimoila se pisma. Čekam nekoliko dana i sedam da mu se javim.

LIKOVNI TRIJENALE. — Pre ko što izlagača, jugoslovenskih slikara i vajara, dobio je vizu žirija da izloži svoje radove u prostranoj samskoj hali. Na taj način je ostvaren ovaj prvi naš stalne opštejugoslovenske izložbe, reprezentativne i po obimu i po sporadičnim impresivnim doletima. Posetilac je na samom početku razgledanja eksponata morao da se osloni na intuitivno-hotimični odobr radova koji zaslužuju posebnu pažnju, jer su prostorne i kvantitativne razmere nametale prevelik napor. Jedini izlaz je mogao pred stavljati ponovni dolazak, za koji sam se u onim pregrejanim jun skim danima s teškom mukom odučio.

Na Trijenalu smo se mogli još jednom uveriti da posedujemo izuzetne stvaralačke individualnosti i već izražene kontinuitete savremenog likovnog izraza. Ne treba se mnogo uzrujavati što su izborni kriterijumi na više mesta otkrivali prisustvo kompromisa ili doslovne problematičnosti. Isto tako, preovladavajuća epidemija „apstraktnog postupka“ ne bi trebalo da izaziva veće zabune niti ima mesta, tu i tamo, preteranom dušebrižnosti. Dovoljno i negenijalcima da se poigraju neškodljivom „avanturinom duha“ koja se sastoji u zamenjivanju mrtvih priroda i fotografiranih aranžmana kolorisanim mrljama i kvaziozbiljnim „dezintegriranjem prostora“, ali ne propusti mo da takvu radost nazovemo pravim imenom. Kad prodju prvi naleti ove infekcije i kolektivizovane iluzije, vrateće se svako (sem pozvanih) svom sudjenom povrtarstvu. Uostalom zašto bi nas preovladavanje žanr-ast raktacija više zabrinjavalo od na gomilavanja anonimno označenih pejzaža, kad ovog puta situacija nije bila toliko mračna kao što se nekima prividelo: bar de setak umetnika zaslužuje da se o njima progovori, u evropskim razmerama, a većinu odlikuje ozbiljnost prilaganja poslu u zavistnosti od pojedinačnih kreativnih moći.

Za mene je bila radost da još jedanput vidim „Anatomiju prostora“ Mome Markovića, „Morbidne oblike 2“ Ordana Petićskog i uvek podmladjenog Mila Milunovića, kojima bih, kad bih imao više prostora da o njima za početom razgovora, pridodao još nekoliko umetnika.

Izlazi iz štampa „Moć govora“ Branišlava Petrovića, knjiga stihova o letu, voću i ljubavi. Pesni kova moć govora je moć i vrлина da se govori punim plućima, prirodnom silinom plodova prirode da se kazuje onako kako se snuje i kako pogoduje jednom ne uobičajenom pesničkom daru za nenasilno utkvanje elementarnih kolokvijalnih čarolija u komunikativni plakatki vez: „ko se vrti ne boji se smrti“. Ima ovde neke od rastkovosti i davičkovske životne ozarenosti, od vitalističkog prepuštanja čarima životnih impulsa, od afektivne organizacije gamenskih otkrića; raspojasano asocijativno bogatstvo okrenuto je estradi i kolektivnim narkoticima. Govor Brane Petrovića razorno je podsmesljiv prema posrednim oblicima življenja a poverljivo otvoren za imaginativna punjenja detinjstva, za opasan verbalni kalambur. Radosna činjenica života i kretanja ideal je ovog pevanja:

... osam slova to ti je osam
baci pesmu povedi bogove
osam bogova to ti je cela lubenica
oslušni srcem da ti je božanstvo
pojedeno
osam slova to ti je čitavo
čovečanstvo

baci lubenicu
uvredi čovečanstvo u leto to ti je
napisao pesmu...
("Pesma kako se čita ova moja
pesma o letu")

Pesnički start Brane Petrovića na prećas osvajao poverenje i naklonost. „Pa ovo i nije pesma...“

Stižu i „Odlomci izmišljenog dnevnika“ Mirjane Stefanović. Treba pročitati ovu knjigu koja nije ni roman, ni novela, ni pesmarica već hronika ovovremenog mladalstva nadomak same granice bezbrižnosti... Svi ti seizmografski zabeleženi disputi i intimna samoispitivanja jarko su obasjani nehotičnim humorom kolokvijalne i argo-komunikacije, samoinicijativnim obogaćenjima našeg žargona što u ustima usmenih stvaralaca, iz života prenesenih u ove fragmente, dopire do bogatih osvedočenja, — a sve to u traganju i manifestovanju autentičnih životnih pulsacija. Međutim, smeta mi celokupna koncepcija vrhovnih kvaliteta mladosti, koju Mirjana pokušava da održi u stalnom polemickom ili emfatičnom tonu („mi mladil“)... Upravo pišem o tome za „Delo“.

U današnjoj „Politici“ (11. 6. 1961.) Petar Džadžić odgovara na pitanje postavljeno u naslovu članka: „Za šta se bori kritika?“ Nije mi sasvim jasno šta znače ove reči: „U osnovi, bitka je dobijena...“ Treba se plašiti dobijenih bitaka u literaturi. Ako se

dramskom; u nedoumici i sam zbog oprečnih mišljenja oko mene.

U Titovom Užicu, na svečanost predaji spomenika koji simbolizuje „samo smisao i veličinu naše revolucije“, spomenika Titu, Aleksandar Ranković izgovara ove reči: „U ovom spomeniku mi prepoznajemo i osećamo komuniste i revolucionare koji su se borili i koji su pali pod teretom monarhije i buržoazije u vremenima stare Jugoslavije; u njemu mi prepoznajemo sve naše ratnike, sve učesnike oslobodilačke borbe; u njemu mi prepoznajemo graditelje socijalizma, nepokolebljive borce za mir i napredak u svetu“.

Dan kasnije, na centralnoj proslavi, u Krčagovu pred impozantnim skupom od oko 200.000 ljudi govori Tito. Beležim ove njegove reči koje u prvi mah, zbog dečje stiske oko televizora, gotovo nisam ni čuo: „Ogromni rezultati koje smo postigli, stoji da nas kao najdivniji spomenik svima onima koji su u novu Jugoslaviju ugradili svoje živote i svima onima koji su u izgradnju naše zemlje dali sve od sebe“.

I mada sam ovaj letnji dnevnik započeo majskim događajima koji po nekoj mojoj intimnoj računici svojom pripadnošću maju meni najdražem mesecu, nedvosmisleno dokazuju prisustvo leta osećam najzad da smo stigli: julske temperaturni uspon i ja, prikovremeno oslobođen redakcijskih i ispitnih obaveza kaćim se sva-

Francuski intelektualac Miche Butor raspravlja u Sartreovim „Modernim vremenima“ o „upotrebi ličnih zamenica u romanu“.

Jednom će se ljudi stideti... IZLET U MAKEDONIJU.

Pružila mi se prilika da dve avgustovske nedelje provedem na jugu; evom me već, u Skoplju posle dve godine jedva prepoznajem delove grada. Setamo modernom prosečenim ulicama, mnogo iz grupe urednika studentskih listova po prvi put dolaze u Makedoniju. Posećujemo jedan od najmodernijih u zemlji, novosagrađeni studentski dom „Kuzman Josifovski-Pitu“. Da ne bismo otišli nepomućenih utisaka, sutradan na polasku uprava nam uzima 420 dinara po osobi za prenočište! Ako je i od studentske uprave, mnogo je!

Kampujemo na obali Prespanskog jezera, u malom mestu Preto, preko puta albanske „terra incognita“. Osećeni od sveta, bez štampe, intenzivno letujemo na svim planovima: nemilosrdno se kupamo, igramo fudbal, priredjujemo improvizovane programe, zidne novine i druge stvari, i ne uzbudjujemo se mnogo što seminar zbog kojeg smo se i okupili, gotovo da nema! Vratili smo se sa najlepšim utiscima.

Od Marka Lehpamera, iz zagrebackog „Studentskog lista“, dobio sam drugi broj upravo pokrenutog književnog časopisa za mlade „Razlog“. Ne „Razlog“

U prva dva broja časopisa okupljeno je nekoliko veoma interesantnih i vrednih priloga (po red prevedenih eseja). Pre svega se ističe zrelo i ozbiljno istupanje Igora Zidića čiji obiman esej „Zapisi o traženju ishodišta“ predstavlja dosad najveći uspeh i putokaz „Razlogima“. No da ne idemo redom.

Na zamašnjak razmatranja poziva članak Igora Mandića „Nuznost istine“, pisan o nekim aspektima „Deoba“. Posebno začudjuje neprihvatljivo tumačenje uloge socijalističkog realizma kod nas, u uvodu. Pogledajte samo način zaključivanja u ovim redovima: „Ovo nam potvrđuje da je u svojim rasponima socijalistički realizam bio prava potreba književnosti i nepotrebnost je danas govoriti o nekakvim njegovim zastranjenjima. On je u potpunosti opravdao svoje namjere i to nam poštenje govori o celovitosti njegovog smisla. Biti dosledan moguće je samo poznavajući predmet i metode, a oni su u tom periodu bili sasvim jasni. Tako su stvoreni uvjeti da se ispuni jedinstvo sadržaja i forme, pa je djelo postajalo potpuno. Pogrešno je stoga tvrditi da je socijalistički realizam bio izjednačavanje težnji umjetnika, kad one i nisu izlazile iz tih okvira“. Mislim da nije potrebno dokazivati apsurdnost ovakvog načina rezonovanja u kojem se polazi od rdjavih i netačnih premisa ka zaključcima koje nijedan dokazni postupak ne može izneti.

Izvalčim hrpu novina što se nakupila ovih letnjih dana. Dakle, „Telegram“! U „Bojstvu mišljenja“ propali pesnici vapiju za kritikom koje, ovaj, nema, a provincijski zatarabljani profesori patetično dižu glas u odbranu kulture. A kritiku „Telegrama“ vodi Dalibor Cvitan, Nazdravljen „Književne novine“ i dalje izlaze kao novine... ah, pa već smo ne jednom dali reč da ćemo se baviti ozbiljnim stvarima.

Časopisi gotovo kolektivno doživljavaju pad do tačke mržnje. „Delo“ još nekako odoleva ali ne više tako ubedljivo kao ranije. Vredni zastati nad poezijom Vučka Krnjevića, Radovana Pavlovske, Andjelica Vuletića, Vlade Uroševića. U avgustovsko-septembarskom broju najzapaženiji prilog predstavlja studija Nikole Miloševića „Antropološki problem u Tolstojevom romanu Rat i mir“. Njegova uvodna teza je da „antropološko ispitivanje književnih dela implicitno pretpostavlja problem umetničke vrednosti“, određenje, da je doprinos antropologiji proporcionalan stepenu vrednosti književnih dela, što, po mom skromnom mišljenju, može važiti za određeni tip književnog stvaralaštva, ali nikako ne kao opšti princip literarne valorizacije. Sta bi ostalo od poezije kada bi se s njom na taj način postupalo: ili za nju važe drugi zakoni? Uostalom, kako se uzme.

PRAVI KRAJ LETA. — Prvi dani konferencije neangažovanih zemalja jednodušno ističu opasnost od blokovskog zaostvajanja odnosa, i neokolonijalističkih pokušaja da se korać nasuprot vremenu i zdravom rasudjivanju.

Beograd privremeno postaje prestonica sveta, ili, blaže rečeno, njegove samosvesne polovine.

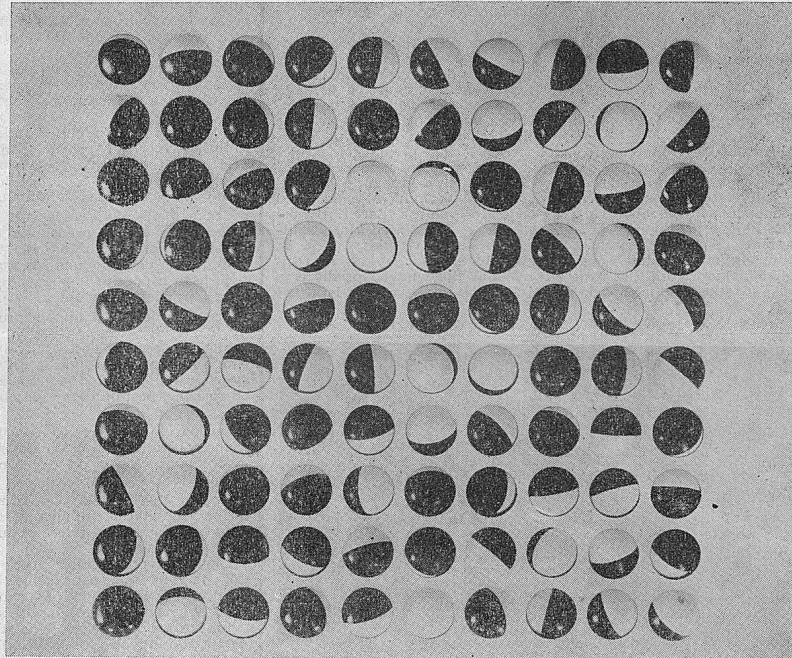
Uskoro će se u Sarajevu održati Šesti kongres Saveza književnika Jugoslavije. Za nekoga je uteš no što dolazi jesen a sve se prividno odigrava bez definitivnih jeseni.

Valjda zato što se bližimo novom, prisaćam se prošlogodišnjeg Stražilovskog susreta i ovih reči izgovorenih na njemu: „Aktivitet generacija koje su se izborile za ovo što imamo danas obavezuje nas da se pred teškoćama ne povlaćemo prepuštajući nekom drugom izvlačenje kestenja iz vatre“. Ova spremnost da se na sebe primi deo odgovornosti, i visoko osećanje obaveze prema ranijim generacijama, sigurno su zaloga duhovnog elana i zrelosti onih koje nazivaju mladima a koji jo to bez svake sumnje jesu.

I tako se na jedini mogući način, uvek iznova, poverenje mora izboriti i opravdati.

10. septembar 1961.

Milan VLAJČIĆ

paul talman

„k 100 b“

sav smisao „bitke“ sastojao u postizanju formalne jednakosti onih polariteta pred tronom vrednovanja čije kompromitovane na zive, mislim na polaritete, ne želim ni ovog puta da izgovorim — onda se zbilja radilo o nesporazumu i privremenim prednostima. No svakako da nema potrebe podsećati Džadžića na činjenicu da borba sa avertima akademizma i misone skleroze nikad nije definitivno dobijena, i da je to takodje jedan od imperativa kritičarske aktivnosti, a ne samo vanjsna vrednost, kako bi se uz mala preterivanja njegov tekst mogao prokomentarisati.

JUBILEJ NARODNE REVOLUCIJE. — Ove dane dvadesetogodišnjice našeg ustanka, našeg nemira, namenili smo i posvećujemo plodonosnom osvrtanju, zagledanju u nazad, u ostvareno i u sebe. Bez svečarskih i sentimentalnih eksplikacija. U ovom trenutku impresionira to višeglasje generacija koje su revoluciju modelovale sopstvenom krvlju i koje su je dočekale kao istinu što će se dokazati kad se nauče sva slova do jednog, ta radost što nas obuzima u odgovorima: šta smo? kuda idemo? Niz interesantnih priredbi i manifestacija, večeri poezije i sećanja... Propustio sam da vidim „Otkriće“ u Jugoslovenskom

kog jutra za prepun savski tramvaj... „Staro“ školsko društvo otkupilo gomilu polutruhlidasa-ka što se nekada nazivala čamcem, pa se vozikamo gore-dole pokraj kupališta, svakih pola sata pretrpljujemo „havariju“ i uživamo što nas svi posmatraju. Atmosfera Svetine „bele škole smrti“.

Prividno obamrlu međunarodnu političku arenu iznenada oživljue bezobrazluk de Gaulleove opunomoćene militarističke klike. Srčani Tunisićni goloruki kreću da odbrane grad Bizertu od napada francuskih padobranaca. Nasilje nad neudržanim tunicim stanovništvom zabeleženo je na nepotkupljivu celulozoidnu traku koja je obišla sve meridijane sveta. Hvatam poznanike u čudnom raspoloženju: nisu li nas mnogostruka poživinčenja ove na zovi civilizovane epohe zaštitila od prenaplašenih uzbuđenja, i valjda otuda taj satanski konvencionalan izraz lica i govora koji madoćekujemo novinsku vest i fotografiju o mazoističko-kriminalnom mahiniranju grupe galskih podanika. Ovog trenutka mi nije poznato gde prebiva ta legendarna slobodarska svest Francuske. Trenutak za napad mućne poštovoaca filozofije g. Antoineta Rozuintina.

verovatno stoga što sa Svetinim aktivističkim shvatanjem kulture i života nije ni u kakvom bližem srodstvu. Osnovna ambicija prvih urednika ovog časopisa jeste da „Razlog“ postane „slobodna govornica, s koje će svaiki mladi stvaralac jezikom svoga umjetničkog traženja svjedočiti bilo društva i vremena što ga žive“. Tek su se pojavila dva broja, redakcija je sukobljena s nizom teškoća kojima su preopterećeni i veći časopisi, pa ne treba biti suviše oštar u iznošenju prvih utisaka. Samo sa izbornom kvalitetom dobiće se pravi razlog pokretanja ove publikacije. No redakcija je od prvog trenutka jasno nagovestila da će stvarati redakcijske zahteve, prema svojim htijenjima, a oni se uz najbolju volju još ne daju nazreti. Dobar deo objavljenog materijala mirne duše bi se mogao uklopiti u bilo koju književnu publikaciju, a da se u redosledu stvari ništa posebno ne izmeni. Preovladavajuća težnja dosadašnjih saradnika, i urednika, „Razloga“, da se svakom prilikom ostvari esejistički prilaz, po strani od prizemnijih i za književnu sredinu i sadašnjicu nasušnijih književnih zadataka, ima svoju dvosekul ostricu o kojoj će verovatno još biti razgovora.